

виконавську техніку), Г. Нейгауз дає їй характеристику, як «техніці, адекватній силі, висоті та ясності усвідомлюваного духовного образу» [6, 60].

У музикознавчій літературі музично-образне мислення характеризується умінням виконавця відтворювати і передавати особливості нотного тексту (мелодії, фактури, гармонії, тембру, інтонації, метроритмічних закономірностей та ін.). Але вчені підкреслюють, що воно завжди пов'язане з творчою діяльністю виконавця і передбачає принципово нове ставлення до змісту музичного твору. Слід також зазначити, що музично-образне мислення формується за такими особистісними якостями, як характер, воля, темперамент, уява, фантазія, натхнення, інтуїція, щирість, любов, внутрішня зосередженість тощо. Тому в центрі уваги педагога і всього навчального процесу повинен знаходитись учень/студент, що виконує музику, а не музичний твір сам по собі [1, 267].

Важливим чинником формування музично-образного мислення виконавців можна вважати й ознайомлення їх з такими поняттями, як музичний і емоційний зміст твору, звуковий образ, емоційна партитура. В процесі вивчення різних музичних творів вони повинні усвідомлювати, що музичним змістом твору є емоції, почуття, настрої, які відчуває і передає виконавець. Крім того, музичний зміст складають закономірності розвитку мелодії і виразні засоби музики: тембр, гучність, інтонація, тривалості, фразування та ін. Характеризуючи звуковий образ в музиці, важливо враховувати акустичні складові твору, які не тільки відображають структуру нотного тексту, а й всі особливості музичної мови. Таким чином, розкриття музично-звукового образу повністю залежить від особистості виконавця, від його вміння скласти і передати закладену в творі програму естетичних емоцій.

Для розвитку музично-образного мислення важливого значення набуває також сформованість уміння створювати емоційну партитуру музичного твору. Емоційна партитура дозволяє музиканту знайти свою індивідуальну виразність виконуваного твору, урізноманітнити емоційну програму під час кожного наступного виконання певної музики і таким чином відійти від закріплених виконавською практикою трактувань. При цьому слід враховувати, що така партитура буде корисною, якщо виконавець зможе охарактеризувати кожний музичний фрагмент не одним, а декількома близькими за значенням настроями.

За складеною виконавцем емоційною партитурою можна говорити про рівень його художнього розвитку: чим багатша і різноманітніша емоційна партитура, тим вищий рівень його музично-художнього розвитку. Але треба відзначити, що намічена емоційна програма повинна виражати не суб'єктивну емоційну виразність виконавця, а будуватися у відповідності з внутрішнім задумом композитора, розкриттям образів та ідеї музичного твору. Емоційна партитура твору у яскравому естетичному відтворенні є запорукою й основою його індивідуального трактування, одним із важливих способів розвитку музично-образного мислення музиканта і творчої особистості в цілому.

Такі чинники, на нашу думку, дають можливість досить різнобічно і повно розвивати музично-образне мислення молодих виконавців у процесі концертно-виконавської діяльності. Виконання музичного твору вимагає від виконавця не лише професійної майстерності, але й достовірного втілення задуму композитора, тобто створення художнього образу. Одним з найважливіших завдань виконавської педагогіки є виховання у кожного молодого виконавця особистісного ставлення до музичного твору, усвідомлення поєднання поетики з композиційними особливостями створення художнього образу та втілення його у виконанні. Тому художній образ є інтегральною характеристикою музичного твору і, водночас, методичним засобом пізнання музичного змісту. Робота над цією проблемою потребує постійного вдосконалення, нових теоретико-прикладних розробок, пошуку нових технологій і методів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апатский В.Н. Основы теории и методики музыкально-исполнительского искусства: учеб. пособие / В.Н.Апатский. – К. : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2006. – 432 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа // Гегель Г. В. Ф. Соч.: В 14 т. М., 1956. Т. 4.
3. Горанов К. Художественный образ и его историческая жизнь / К. Горанов. – М. : Искусство, 1970. – 519 с.
4. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века / Ц.Когоутек. – М. : Музыка, 1976. – 368 с.
5. Культура и культурология [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.artap.ru/cult/o_hud.htm.
6. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога / Г.Г. Нейгауз. – М. : Музыка, 1988. – 240 с.

Голіба І.

Науковий керівник – доц.Ороновська Л. Д.

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлено значущістю розробки однієї з фундаментальних в теорії і практиці педагогіки проблеми становлення і розвитку особистості. Шляхи формування духовного світу людини, закономірності гармонізації її життя, забезпечення природного входження до соціального середовища складають сьогодні особливо важливий предмет наукових пошуків.

Аналіз наукового доробку [К. Абульханова-Славська, І. Бех, В. Роменець та ін.] дає підстави для окреслення таких позицій, як визнання особистості суб'єктом діяльності, підкреслення ролі саморозвитку в становленні особистості, активізація індивідуально-стильового способу її життєдіяльності. Сучасними вченими [І.Зязюн, О.Семашко та ін.] [1,2,3,6,7] також плідно досліджуються проблеми визначення сутності мистецтва як форми відтворення дійсності, духовного світу людини та її самовираження; виявлення жанрових різновидів функціонування мистецтва в суспільстві; з'ясування ставлення різних прошарків населення, різних його вікових груп до мистецтва. Культурологічні засади розвитку духовності, проблема актуалізації художнього досвіду як чинника становлення особистості знайшла ґрунтовне відображення у дослідженнях Л. Кондрацької, А.Могильного, О. Шевнюк [4, 5, 8].

Разом з тим питання розвивального потенціалу мистецької діяльності, специфіки та педагогічних умов його реалізації в сучасних умовах функціонування мистецької освіти вивчено недостатньо.

Мета нашої статті - дослідити можливості мистецької діяльності в цілеспрямованому розвитку особистості, визначити умови мистецько-педагогічної підтримки цього процесу та напрями розробки технологічних підходів.

Виклад основного матеріалу. Системний аналіз дозволив визначити ряд складових розвивального потенціалу мистецької діяльності, особливо суттєвого значення серед яких набувають такі, як мотиваційно-виховна, культурологічна, пізнавальна, творчо-спонукальна, комунікативна, гедоністична та релаксаційна.

Мотиваційно-виховний вплив мистецької діяльності полягає в спонуканні особистості до самовизначення, формування життєвої позиції, світогляду, усвідомленого ставлення до себе і до світу. Ця складова базується на ціннісній основі мистецтва. Художній образ не існує поза вираженням оцінного ставлення до тих чи інших явищ. Навіть музика, найбільш абстрагований із видів мистецтва здатна, нехай і в надто узагальненій формі, виразити ставлення композитора до світу – визнання зла і добра як морально-ціннісних орієнтирів, підтримка світлого начала тощо. Оцінна сутність мистецьких образів спонукає того, хто сприймає художні твори, вільно чи невільно, усвідомлено чи підсвідомо стати на певну точку зору у вирішенні складних питань особистісного і соціального самовизначення, самооцінки, вибору шляхів самовдосконалення і саморозвитку. Провідним засобом педагога в процесі реалізації виховної функції має стати опосередковане, психологічно ненав'язливе залучення учнів до сприйняття глибинного змісту твору, а також створення педагогічних умов для вільного, нічим не обмеженого протікання процесів художньої рефлексії, спрямованої головним чином на «внутрішнє Я», на зіставлення власної Я-концепції із художньо-оцінним ставленням до мистецьких образів, становлення суб'єктної життєвої позиції в контексті сприймання і оцінки змістових координат художніх явищ. Серйозного значення набувають також процеси гуманітаризації викладання мистецьких дисциплін, яка виявляється у встановленні оптимального балансу між мистецько-технічним і мистецько-змістовим вивченням художньої творчості, з'ясування особистісних обставин та соціально-історичного супроводу створення мистецтва. Загальнолюдські цінності: істина, добро, краса – неприходящі імперативи вибудови мистецької освіти. Абстраговане їх сприйняття в творах мистецтва наповнюється конкретикою - музичними темами, фарбами, літературними героями.

В річищі художньо-аксіологічного і рефлексивного підходів як більш узагальнених напрямків педагогічної реалізації виховного потенціалу мистецтва особливо слухними видаються такі технологічні засоби, як впровадження індивідуалізованих форм мистецького аналізу творів, методи порівняння і варіантного тлумачення художніх образів. Особливе місце в системі педагогічного забезпечення дієвості розвивального потенціалу мистецтва посідає **культурологічний** компонент, що орієнтує мистецьку діяльність на розвиток загальної та художньої культури учнів як особистісного надбання. Значення культурологічного впливу мистецтва на становлення особистості важко переоцінити, особливо в контексті нової парадигми людинотворення [4, с. 90-92].

З'ясовуючи педагогічні умови реалізації культуротворчого впливу мистецької діяльності, підкреслимо роль інтегративного характеру художнього виховання, забезпечення цілісності художнього світобачення учнів. Мистецько-освітні програми сьогодення не можуть не враховувати необхідності залучення учнів до різних видів мистецтва, ознайомлення їх із широкою палітрою художніх образів. Профільне мистецьке навчання має «вписуватись», органічно співвідноситись із поліхудожнім. Ефективна реалізація культурологічного впливу мистецької діяльності можлива на тлі усвідомлення не тільки специфічних ознак, а і того спільного в різних видах мистецтва, що забезпечується його художньо-виражальною сутністю.

Серед педагогічних умов, що сприяють втіленню культурологічної функції мистецької діяльності, слід назвати і таку, як відкритість мистецьким новаціям в навчанні, спонукання учнів до роздумів і самостійних висновків.

Динамічність мистецького сьогодення створює умови для розвитку в учнів здатності рефлексувати, задавати питання собі, шукати на них відповіді, виявляти істинне в мистецтві, відрізнати його від псевдохудожнього, невиносного, випадкового. Цілеспрямовано реалізувати культурологічну складову художнього впливу означає розвивати в учнів уміння не тільки засвоювати відстоюваний емоційно-художній досвід, відтворений в мистецтві, а й створення особистої позиції в оцінюванні результатів художньої діяльності. Звідси особливого значення ми надаємо впровадженню герменевтичного підходу до мистецького навчання з метою активізації у учнів практичних навичок інтерпретації явищ життя, зафіксованих в художніх образах.

Система розвивальних можливостей мистецтва включає **пізнавальну** складову, що передбачає залучення особистості до цілісно-образного пізнання світу. Жива реальність, відтворена в мистецтві, сприймається людиною значно повніше, багатобарвніше, різноманітніше, ніж теоретичні викладки, науково-концептуальні схеми. Завдання педагога – спонукати учня через художні образи поєднати в єдине ціле складні схеми роз'єданого знання щодо життя. В процесі мистецького навчання це означає максимально можливе дотримання таких навчальних орієнтирів, як розгляд художніх творів на тлі естетико-філософських узагальнень, суспільних явищ, історико-біографічних відомостей; поєднання змістовно-інтелектуальних і емоційно-почуттєвих характеристик сприймання з метою забезпечення його цілісності; зміщення пріоритетів з опанування відокремленими художньо-технічними прийомами на цілісно-духовне охоплення художніх образів. Крім того, пізнавальна складову розвивального впливу мистецтва в сучасних умовах має забезпечуватись шляхом формування в учнів прагнення до самоосвіти і саморозвитку. Застаріла теза: «Художня освіта на все життя» має бути заміненою іншою: «Художньо-мистецька освіта через все життя». Важливою складовою розвивального потенціалу мистецької діяльності слід вважати **комунікативну**, завдяки якій людина отримує можливість художнього полісуб'єктного спілкування. Мистецький образ не є безлікою інформацією. Зміст його людина має сприймати як духовне послання автора твору, який чекає зустрічі зі своїм читачем, слухачем, глядачем. Композитор, художник, поет пише не в простір, не тільки самовиражається, не тільки прагне передати певну інформацію, а й чекає співчуття, оцінки.

Отже, дидактичний контекст реалізації комунікативної функції мистецької діяльності передбачає створення навчальної ситуації, коли учень налаштований сприйняти не тільки художній текст, а й те, що стоїть за ним, що передуює створенню образів, зрозуміти і відчувти переживання автора, його надії, прагнення. Провідна педагогічна умова, що забезпечує реалізацію комунікативної складової розвивального потенціалу мистецької діяльності, передбачає насамперед встановлення особистісного смислу спілкування з мистецтвом. Художній текст має бути перекладеним на мову внутрішнього світу безпосереднього учасника художнього сприймання. В процесі навчання художній твір має розцінюватись педагогом як пункт можливого перетину художнього світовідчуття митця і учня. Відсторонене споглядання повинне змінитись на зацікавлене очікування: «Що мені хотів сказати автор художнього твору?» Зміна особистісних орієнтирів учнів може відбутись за умови трансформації кожним з них змісту художніх образів відповідно до свого бачення, лише тоді, коли «чуже», авторське відчуття стане власним надбанням.

Відповідно методична технологія передбачає спочатку створення в учнів установки на діалог з автором твору, далі – конкретизацію його у відповідних питаннях, і вже потім – самовираження як підґрунтя до художньої інтерпретації.

Творчо-діяльнісна складову розвивального потенціалу мистецтва передбачає активізацію творчих підходів особистості до життєдіяльності. Реалізація впливу мистецтва на розвиток учнів в творчому напрямку ґрунтується на можливості активізації як усвідомлюваної, так і неусвідомлюваної сфер психіки. Мистецька діяльність в усіх її формах, в тому числі і навчальній, передбачає інтуїтивний пошук. Центральною ланкою творчого процесу в будь-яких різновидах життєдіяльності людини також визнано інтуїцію. Отже, залучаючи учня до художньої творчості, педагог тим самим сприяє розвитку творчих якостей учня, які можуть виявитись в різних сферах його життя.

Дослідження педагогічних умов активізації творчої діяльності учнів в процесі мистецької освіти має для наукового сьогодення неабияке значення. Серед особливо перспективних назовемо такі напрямки, як відхід від уніфікації мистецького розвитку учнів (навчальна мета і способи її досягнення); надання переваги творчо-пошуковій орієнтації у мистецьких діях учнів, систематичне досягнення і підтримка творчої напруги заняття, високого емоційного тону учнів; забезпечення колегіальних засад мистецької співпраці між педагогом і учнем, який має перетворюватись на ініціативного партнера, а не виконавця художніх планів учителя; запровадження варіативних моделей мистецької освіти.

Системне окреслення розвивальних можливостей мистецтва було би неповним поза визначенням **гедоністичного** компоненту, що має на меті акцентування ролі естетичної насолоди в сприйнятті і творенні мистецтва. Розвивальні можливості мистецької діяльності можуть бути зреалізовані тільки за умови стимулювання в учнів гедоністичного ставлення до естетичних явищ. Відчуття краси, переживання гармонії, досконалості, усвідомлення прекрасного як духовного піднесення - неодмінні характеристики естетичного пізнання. Немає сумніву в тому, що поза гедоністичним ставленням процес сприйняття і творення мистецтва буде не тільки неповним, а й взагалі не відбудеться., як, на жаль, немає сумніву і в тому, що сучасні орієнтири мистецької освіти надто мало уваги приділяють гедоністичним моментам. Мистецька педагогіка відверто нехтує процесами естетично виповненого споглядання, зачарування, милування мистецькими творами. Цілком слушне завдання - привчити учня до систематичної праці нерідко закриває перед педагогом питання кінцевої мети навчання мистецтва. Наполеглива праця – це важливий, необхідний, але тільки засіб сходження на мистецькі вершини, де має панувати вільне, нічим не скуте і не обмежене почуття радості від художнього пізнання, насолоди від зустрічі з прекрасними образами, від можливості наблизитись і доткнутись до Краси. Педагогічними важелями, що сприяють розвитку у учнів гедоністичного ставлення до мистецтва мають стати насамперед ті, які пов'язано з осягненням, усвідомленням і розумінням художньо-виражального значення формотворчих засобів мистецтва. Питання єдності змісту і форми як однієї з найсуттєвіших характеристик мистецької досконалості, відточеності стильових засад творчості, оригінальності, неповторності застосування засобів виразності тощо мають не тільки раціонально, з позицій теорії мистецтва сприйматись учнями, а й бути осягнуті шляхом актуалізації естетичних емоцій, гедоністичного ставлення до мистецтва.

Насамкінець зазначимо, що дослідження розвивальних потенцій мистецької діяльності не може оминати питання щодо релаксаційного та рекреаційного її впливу на особистість, що дає підстави для визначення такого компоненту, як **психологічна розрядка**. Важливою функцією мистецтва виступає гармонізація внутрішнього життя людини, відновлення енергетики особистості. Отже, учитель має дбати не лише про мистецькі успіхи учня, а й про забезпечення його психологічного комфорту в процесі навчання. Плідний розвиток особистості в процесі мистецьких занять передбачає максимальне послаблення тиску внутрішніх конфліктів навчального процесу; прагнення учителя до якнайкращого розуміння учня, відмову від упереджених підходів, нейтралізацію негативних оцінок. Емоційний комфорт підвищує мистецько-навчальну працездатність. Досягнення духовного рівня спілкування залежить від багатьох чинників, зокрема, від здатності учителя до емпатії, уміння вибрати психологічно обґрунтований зміст навчально-художнього матеріалу і засоби педагогічного впливу; від його спроможності до зняття емоційної напруги, опосередкованої регуляції між особових контактів в учнівському середовищі, уникнення непотрібних протиставлень з іншими учнями тощо. Забезпечення позитивного фону навчання – одна з серйозних вимог виховного процесу засобами мистецтва.

Висновки. Із вищезазначеного можна визначити що думка про те, що реалізація розвивальних можливостей мистецької діяльності передбачає актуалізацію тих педагогічних засобів, які виходять із усвідомлення внутрішньої сутності мистецтва, передбачають взаємодію мистецтва і педагогіки, а також враховують провідні позиції гуманістичної парадигми освіти. Перспективою подальших дослідницьких пошуків можна вважати винайдення педагогічних шляхів забезпечення єдності мистецької і психологічної компетентності майбутніх педагогів; відпрацювання педагогічних засад досягнення взаємодії у розвитку загальної і художньої культури особистості; розробку методики втілення особистісно орієнтованих підходів до практики людинотворення засобами мистецької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. Стратегия жизни. / К. Альбуханова-Славская – М.: Мысль, 1991. - 299с.
2. Бех І.Нравственность личности: стратегия становления. / І. Бех – Ровно: РИО управления по печати. - 1991. – 146 с.
3. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії. / І. Зязюн – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
4. Кондрацька Л.А. Світова художня культура. Програма для вчителів шкіл різного типу і студентів мистецьких навчальних закладів України. / Л. А. Кондрацька – Тернопіль, Астон,1998. – 92 с.
5. Могильний А. Культура і особистість / А. Могильний: К.: Вища шк., 2002. – 303 с.
6. Роменець В. Психологія творчості / В. Роменець: Навч. Посібник.2-ге вид., доп. – К.: Либідь,2001. – 288 с.
7. Семашко О. Соціологія мистецтва: Львів: «магнолія плюс»; видавець СГД ФО В.М.Піча, 2005. – 244 с.
8. Шевнюк О.Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: Монографія. – Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 232 с.